

Лисенко Д. П. доктор філософії у галузі психології,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

<https://orcid.org/0000-0003-4468-681X>

Підпригора І. І. доктор філософії у галузі воєнних
наук, Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

<https://orcid.org/0000-0002-7611-9134>

ФЕНОМЕН ПОМСТИ У СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ

Статтю присвячено теоретичному аналізу наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення сутності і змісту помсти як соціально-психологічного феномену. Розглянуто основні психічні стани людини під час формування та розвитку помсти. Визначено роль помсти у формуванні психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій. Розглянуто наслідки, які спричинятиме спонукування воїнів до помсти.

Ключові слова: військовослужбовець; психологічна готовність; бойові дії; помста; бажання помститися.

Вступ. Сучасні воєнні дії українських військ проти російсько-окупаційного контингенту на лінії безпосереднього зіткнення військ (сил) характеризуються інтенсивним завданням противником ракетно-бомбових ударів по позиціях наших військ, активним застосуванням усіх видів артилерії та бойової авіації, використанням безпілотних авіаційних комплексів для ведення розвідки та вогневого ураження живої сили, озброєння і військової техніки. Екстремальність бойових дій набуває нового змісту: змінюються умови і специфіка виконання бойових завдань, збільшується кількість стресорів обстановки, що негативно впливають на психіку і поведінку українських воїнів.

В умовах призову до лав ЗС України мобілізованих військовослужбовців, а також формування і комплектування нового окремого роду сил Збройних Сил України – Сил територіальної оборони одним із проблемних питань підготовки військ (сил) залишається недостатній рівень психологічної готовності військовослужбовців: значна кількість воїнів не готова до активної бойової діяльності і впливу психотравматичних чинників бойової обстановки. Нині вітчизняні науковці і фахівці структур морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України активно шукають

шляхи формування психологічної готовності українських військовослужбовців до бойових дій.

Метою статті є теоретичний аналіз наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених до визначення сутності і змісту помсти як соціально-психологічного феномену, основних психічних станів людини у процесі формування і розвитку помсти, ролі помсти у формуванні психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій.

Теоретичне підґрунтя. Поняття психологічної готовності особистості як складного і багатогранного психологічного феномену вивчали багато дослідників. Проблему психологічної готовності людини до діяльності в екстремальних умовах розглянуто у працях М. Корольчука, О. Тімченка, О. Кокуна, В. Барка, В. Лефтерова та інших. В українській військовій психології феномен психологічної готовності військовослужбовців досліджували В. Стасюк, В. Осьодло, О. Сафін, В. Ягупов, Н. Агаєв, І. Пішко, Н. Лозінська, О. Колесніченко, С. Миронець, Ю. Широбоков, І. Приходько, Н. Пенькова.

Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання впливу особистісних чинників, зокрема власних сенсів і мотивів до збройної боротьби, у формуванні

психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій. Важливість та актуальність порушеного питання зумовили вибір теми наукової статті.

Методи дослідження. Для реалізації мети статті використано теоретичні методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння й узагальнення для визначення сутності основних понять, з'ясування причин, функцій та наслідків помсти, аналізу основних психічних станів людини у процесі формування і розвитку помсти, ролі помсти у формуванні психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій.

Результати й обговорення. Аналіз наукової літератури показує розмаїття підходів учених до визначення змісту і складових психологічної готовності особистості до виконання бойових завдань. Зазначимо, що психологічна готовність військовослужбовців є поліаспектним, багатокомпонентним, динамічним феноменом, який дослідники розглядають як стан, процес і результат діяльності. Загалом психологічна готовність є сукупністю морально-психологічних і психофізіологічних характеристик особистості, які забезпечують успішність у певному виді діяльності.

Формування психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій залежить від низки особистісних чинників:

усвідомлення відповідальності за рідних і близьких, долю держави;

мотивів дій, власного сенсу у веденні збройної боротьби;

прагнення до знищення ворога та перемоги над ним.

На нашу думку, одним з аспектів психологічної готовності, що може бути психологічною передумовою високої бойової активності військовослужбовців, є почуття помсти. В енциклопедичній літературі помсту визначено як відплату кому-небудь за вчинену кривду, заподіяне зло; сплановані дії, до яких людина вдається, щоб нашкодити людям, які раніше нашкодили їй самій чи її близьким [1, с. 136]. Спонуканнями до помсти є сильна

образа, злість, ненависть, почуття несправедливості.

У живих істот помста одних є механізмом, що спричиняє почуття страху в інших. Лише примітивний тваринний страх може стримати потенційне заподіяння зла. Щоб пробудити страх у ворога, йому слід дати зрозуміти: якщо він заподіє шкоду, покарання буде невідворотним.

Здавна помста була проявом сили. Якщо людина може помститися, її бояться, поважають, на її думку зважають. Жодна агресія або заподіяна ворогом шкода не мали залишатися безкарними, адже це прояв слабкості, яка провокуватиме ворога на значно більшу агресію, тому помста є цілком практичною діяльністю, спрямованою на демонстрування сили і недопущення подальших агресивних дій ворога.

Отже, помста виконує функцію чинника стримування, що забезпечує виживання. Водночас помста – це своєрідний регулятор суспільних відносин, інструмент справедливості, покликаний запобігти злу чи покарати його.

Філософське осмислення сутності людської помсти започатковано у працях стародавніх мислителів. Так, давньогрецький філософ і науковець Арістотель стверджував, що гнів завдає болю людині, а помста приносить їй задоволення. Заспокоєння настає після відплати: помста припиняє гнів, замінюючи страждання задоволенням [2, с. 127, 173].

Розмірковуючи над загальними людськими потребами, шотландський філософ Д. Г'юм вказував на наявність духовних афектів, які активізують намагання людини до певних цілей, зокрема влади, слави і помсти. Науковець зазначав, що вказані цілі самі по собі позбавлені будь-якої цінності, а насолода від їх досягнення спричинена афектом, під впливом якого людина намагається досягнути успіху. Отже, досягнення поставлених цілей може давати насолоду людині як наслідок задоволення власних афектів [3, с. 295–296, 583–585].

Німецький філософ і психоаналітик Е. Фромм, розглядаючи різні форми людського насильства, пропонував розрізняти їх за неусвідомленими

мотиваціями. Серед форм деструктивності учений виокремлював насильство задля помсти, яке є ірраціональним: мотив помсти зворотно пропорційний силі та продуктивності групи або окремого індивіда, що прагнуть помститися. Мета насильства задля помсти полягає у відновленні зруйнованої самоповаги, заспокоєнні внутрішнього світу [4, с. 21–24].

У психології помсту розглядають як почуття, в основу якого покладені злість і лють, що спонукають людину до агресії, заподіяння шкоди іншим людям. На думку Є. Ільїна, помста є особливою формою ворожої агресивності, для якої характерна затримка у вияві безпосередньої агресії. Метою помсти є відплата за заподіяну образу або страждання. Помста може набувати різних форм, у тому числі неадекватних. Водночас помста може бути захистом від почуттів, які спричиняють тривогу і завдають страждань, яких людина хоче позбутися [5, с. 346]. На думку психолога М. Маккаллоу з Університету Маямі, який понад десять років вивчає психологію помсти та прощення, це одне з універсальних людських почуттів, адже злість і бажання помститися кривднику відомі людям будь-якої культури [6].

Причинами помсти також можуть бути почуття втраченої власності, бажання відновити справедливість, турбота про інших, бажання не відчувати себе переможеним або обділеним, неповноцінним. Бажання помститися іноді дає позитивні результати. Так, Д. Честер з Університету Вірджинії, який досліджував прояви агресії у людей, помітив, що між моментом, коли людину образили, та агресивною реакцією на образу в її психіці, відбуваються певні процеси. Учений встановив, що образа або соціальний осуд спричиняють у людини емоційний біль, досить близько пов'язаний із задоволенням: якщо несправедливе ставлення до людини спочатку спричиняє біль, то можливість помститися дуже швидко заміщує цей біль приємним відчуттям [7]. Отже, помста як реакція на образу приносить людині задоволення.

Розглянемо детальніше зв'язок між агресією та задоволенням. Під час

експериментів Д. Честер встановив, що помста як завершена дія не лише приносить задоволення людям, а й люди самі прагнуть помститися кривдникам в очікуванні приємних відчуттів. До настання відплати в реальному житті помста постає в уяві скривдженої людини [7]. Зазначимо, що помста активізує мислення, адже потребує від людини гнучкості й уміння приймати нестандартні рішення.

Таким чином, помста виникає внаслідок сильного емоційного болю, а бажання помститися є способом заміщення болю, заподіяного людині, коли виникає потреба у своєму захисті, прояві власного “Я” для підтвердження здатності до захисту. Спочатку помста відбувається як уявна подія, і лише потім – реалізована (рис. 1).

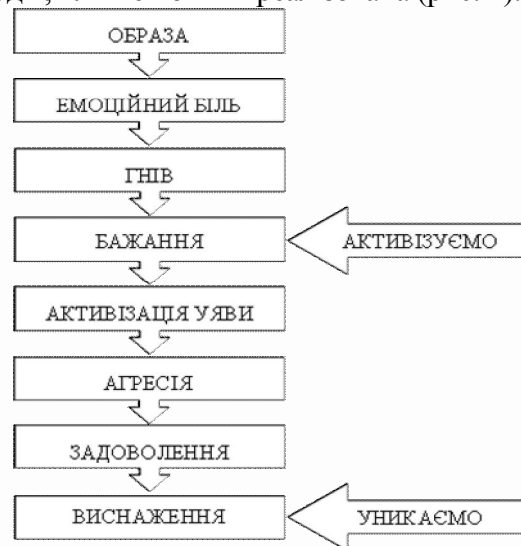

Рис. 1. Психічні стани людини під час формування та розвитку помсти

На нашу думку, почуття помсти є важливою передумовою та інструментом формування у свідомості українських військовослужбовців образу ворога. Серед наслідків, які спричинятиме спонукання воїнів до помсти, окреслимо такі.

1. *Активізація і підвищення готовності до ведення бойових дій.* Формування у військовослужбовців ЗС України бажання помститися використовувалося для підвищення бойової активності і мотивації до знищення ворога на початку широкомасштабної російської агресії проти України. Зокрема під час організації внутрішньо-комунікаційної роботи тривало активне поширення інформаційних матеріалів про звірства російських військ у містах Ірпінь і Буча Київської області [8]. На ефективність

цих заходів опосередковано вказують значні втрати серед російських військових, причетних до катувань українських громадян, та зниження морально-психологічного стану ворожих військ унаслідок дій Збройних Сил України [9].

Зазначимо, що одним зі способів підвищення активності військовослужбовців під час бойових дій є впровадження у життєдіяльність підрозділів символів і ритуалів, у тому числі пов'язаних із загибеллю товаришів. Для формування почуття ненависті до ворога та бажання помститися використовують клятви на могилах бойових товаришів або під час мобілізуючих мітингів. Прагнення помститися за убитого товариша послаблює відчуття страху під час бою: військовослужбовець повністю усвідомлює ситуацію, переконаний у правоті своїх дій та не має сумнівів у необхідності знищення ворога [10, с. 86, 300; 11, с. 17].

2. *Формування впевненості у боротьбі за справедливість та істинні цінності, у необхідності бути більш цивілізованими, ніж ворог.* Результати опитувань офіцерів та солдатів, які брали участь у миротворчих місіях з підтримання миру та безпеки, вказують на значущість почуття ненависті і помсти за своїх товаришів у системі критеріїв психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій [12, с. 346].

3. *Формування образу ворога.* На нашу думку, важливо формувати образ ворога у свідомості військовослужбовців і цивільного населення, готовність до збройного спротиву агресорові, бажання замінити собою вбитих ворогом рідних та близьких, відплатити за їх смерть. Дослідники мотивації до бойової діяльності виокремлюють декілька груп мотивів людини: зумовлені особливостями особистості; спричинені специфікою обстановки; виниклі на вимогу старших командирів; загальні соціальні мотиви як прояв потреб актуалізованих у конкретній ситуації. Основними мотивами слід вважати такі: боротьбу з ворогом до повного його знищення; помсту за смерть, горе і страждання людей, рідних, близьких, бойових товаришів [13, с. 30, 96].

4. *Зміщення фокусу уваги.* Військовий теоретик К. Клаузевіц зазначав, що у ході прийняття рішення на новий бій із противником командувач обов'язково має врахувати потужну моральну силу, яка підвищує бойовий дух солдатів: почуття помсти і жагу відплати за зазнану невдачу, і використовувати її під час підготовки до подальших бойових дій [14, с. 195]. Отже, сформоване бажання помститися спонукає військовослужбовців до активних та рішучих дій, роблячи другорядними можливі недоліки у всебічному забезпеченні або непопулярні рішення військового командування стосовно проведення різних форм воєнних дій.

5. *Формування відчуття вищої міри історичної справедливості.* Російсько-українська війна – це цивілізаційний конфлікт, який висвітлює історичну боротьбу українського народу за справедливість і можливість розвиватися як частині європейської спільноти.

Наголошуючи у своїх працях на природній потребі людини бути вільною, італійський мислитель та політичний діяч Н. Макіавеллі зазначав, що народ жорстко та енергійно мстить тим, хто забирає у нього свободу. На його думку, помста людини спричинена страхом або ненавистю. Народ завжди прагне двох речей: помститися тим, хто став причиною його рабства, та повернути втрачену свободу [15, с. 413]. Отже, у своєму прагненні відплатити російському агресору українські військовослужбовці певною мірою постають як колективний суб'єкт, згуртований проти загарбників та об'єднаний жагою помститися за анексію територій, зруйновані міста і села, загибель побратимів і мирних громадян.

Зазначимо, що зараз Україна має історичний шанс остаточно упорядкувати відносини з Росією й відплатити за свою кривду упродовж останніх п'яти століть. Геополітична складова цієї війни накладає відбиток на свідомість та психічні стани українців. Психологи, які працювали з ветеранами російсько-української війни, зазначають, що українські воїни, переживаючи одночасно посттравматичний стресовий розлад та відчуття

Питання психології

несправедливості, здебільшого виявляли бажання після одужання продовжити збройну боротьбу проти агресора [16].

Бажання помститися також може бути позитивним чинником групової згуртованості і групової ідентичності. На думку українського психіатра доктора медичних наук, професора Львівського медичного університету О. Фільца, феномен “ми” надає відчуття сили, особливо, коли “нас” багато (“Разом нас багато, нас не подолати”) і коли “ми” озброєні. У цьому разі навіть можливість власної загибелі перестає хвилювати і спричиняти тривогу [16].

Висновки. Таким чином, почуття помсти можна розглядати як важливий аспект формування і підтримання психологічної готовності українських військовослужбовців до бойових дій, створення образу ворога в їхній свідомості. Бажання помститися може давати воїнам додаткові психологічні ресурси, активізувати мислення, спонукати до пошуку нестандартних рішень та нешаблонних дій. Жага помсти може стати істотною груповою потребою, яка на певних етапах відіграватиме значущу роль у групових процесах військового підрозділу, зокрема створенні мотивації до бойової діяльності.

Список використаних джерел

1. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 8.
2. Арістотель. Нікомахова етика / пер. з давньогр. В. В. Ставнюка. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
3. Юм. Д. Сочинения в 2 т. / пер. с англ. С. И. Церетели и др. Москва : Мысль, 1996. Т. 2. 799 с.
4. Фромм Э. Душа человека : перевод. Москва : Республика, 1992. 430 с.
5. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 752 с.
6. Melissa Hogenboom. Revenge serves a very useful purpose – even the idea of seeking it gives us pleasure. Why is this? URL: <https://www.bbc.com/future/article/20170403-the-hidden-upside-of-revenge> (дата звернення: 08.09.2022).
7. David S. Chester, C. Nathan DeWall. The pleasure of revenge: retaliatory aggression arises from a neural imbalance toward reward. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2016, Vol. 11, No. 7, 2016, p. 1173–1182. doi: 10.1093/scan/nsv082. URL: <https://academic.oup.com/scan/article/11/7/1173/1753550?login=true> (дата звернення: 08.09.2022).
8. “Ми помстимося за кожне місто”: у Міноборони показали, як виглядає зруйнований окупантами Ірпінь. 27 березня 2022 року. URL: <https://pravdatutnews.com/emergency/2022/03/27/14653-му-помстimosya-za-kozhne-misto-u-minoborony-pokazaly-yak> (дата звернення: 08.09.2022).
9. У Харківській області розгромили частину ЗС РФ, яка чинила звірства проти людей у Бучі. 23 квітня 2022 року. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2022-04-23/v-harkovskoy-oblasti-razgromili-chast-vs-rf-kotoraya-sovershala-zverstva-protiv-lyudey-v-buche-foto/266828> (дата звернення: 08.09.2022).
10. Психологія бою: діяльність командира підрозділу щодо підтримання морально-психологічного стану особового складу в ході бойових дій : навч.-метод. посіб. / А. М. Романишин та ін. Львів: НАСВ, 2015. 322 с.
11. Прикладні аспекти військової психології : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. В. І. Осьодла. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2015. 232 с.
12. Стасюк В. В. Психологічне забезпечення діяльності військ (сил) : підручник. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2014. 504 с.
13. Стасюк В. В. Військова психологія видородової діяльності : підручник. Київ : Золоті ворота, 2012. 458 с.
14. Клаузевиц К. О войне. Москва : Эксмо, 2013. 512 с.
15. Макиавелли И. Избранные сочинения : пер. с итал. / вступит. статья К. Долгова; сост. Р. Хлодовского; коммент. М. Андреева и Р. Хлодовского. Москва : Худож. лит., 1982. 503 с.
16. Вони мало говорять, але думають про помсту. Професор-психіатр про особливості “східноукраїнського синдрому” бійців АТО. URL: https://zaxid.net/voni_malo_govoryat_ale_dumayut_pro_pomstu_n1371235 (дата звернення: 08.09.2022).

References

1. Slovník ukrajinštiny : v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes] / AN URSS. Institut jazykoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv : Naukova dumka, 1970 – 1980. T. 8. (in Ukrainian)
2. Aristotel. Nikomakhova etyka [Aristotle. Nicomachean ethics] per. z davnohr. V. V. Stavniuka. / Kyiv : Akvilon-Plus, 2002. 480 s. (in Ukrainian)
3. YUm. D. Sochineniya v 2 t. [Hume D. Works in 2 volumes] / per. s angl. S. I. Cereteli i dr. Moskva : Mysl', 1996. T. 2. 799 s. (in Russian)
4. Fromm E. Dusha cheloveka : perevod [Fromm E. Human soul: translation]. Moskva : Respublika, 1992. 430 s. (in Russian)
5. Il'in E. P. Emocii i chuvstva [Ilyin E. P. Emotions and feelings]. Sankt-Peterburg : Piter, 2001. 752 s. (in Russian)
6. Melissa Hogenboom. Revenge serves a very useful purpose – even the idea of seeking it gives us pleasure. Why is this? URL: <https://www.bbc.com/future/article/20170403-the-hidden-upside-of-revenge> (data zvernennia: 08.09.2022).
7. David S. Chester, C. Nathan DeWall. The pleasure of revenge: retaliatory aggression arises from a neural imbalance toward reward. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 2016, Vol. 11, No. 7, 2016, p. 1173–1182. doi: 10.1093/scan/nsv082. URL: <https://academic.oup.com/scan/article/11/7/1173/1753550?login=true> (data zvernennia: 08.09.2022).
8. “My pomstymosia za kozhne misto”: u Minoborony pokazaly, yak vyhliadaie zruinovanyi okupantamy Irpin. 27 bereznia 2022 roku. URL: <https://pravdatutnews.com/emergency/2022/03/27/14653-my-pomstymosya-za-kozhne-misto-u-minoborony-pokazaly-yak> (data zvernennia: 08.09.2022). (in Ukrainian)
9. U Kharkivskii oblasti rozghromyly chastynu ZS RF, yaka chynyla zvirstva proty liudei u Buchi. 23 kvitnia 2022 roku. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/society/accidents/2022-04-23/v-harkovskoy-oblasti-razgromili-chast-vs-rf-kotoraya-sovershala-zverstva-protiv-lyudey-v-buche-foto/266828> (data zvernennia: 08.09.2022). (in Ukrainian)
10. Psykholohiia boiu: diialnist komandira pidrozdilu shchodo pidtrymanna moralno-psykholohichnoho stanu osobovoho skladu v khodi boiovykh dii : navch.-metod. posib. / [Combat psychology: activities of the unit commander to maintain the morale and psychological state of personnel during hostilities: manual] A. M. Romanyshyn ta in. Lviv: NASV, 2015. 322 s. (in Ukrainian)
11. Prykladni aspekty viiskovoï psykholohii : navch. posib. [Applied aspects of military psychology: manual] / kol. avt.; za zah. red. V. I. Osodla. Kyiv : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2015. 232 s. (in Ukrainian)
12. Stasiuk V. V. Psykholohichne zabezpechennia diialnosti viisk (syl) : pidruchnyk. [Stasiuk V. V. Psychological support for the activities of troops (forces): textbook] Kyiv : NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho, 2014. 504 s. (in Ukrainian)
13. Stasiuk V. V. Viiskova psykholohiia vydorodovoi diialnosti : pidruchnyk. [Стасюк В. В. Військова психологія видородової діяльності : підручник.] Kyiv : Zoloti vorota, 2012. 458 s. (in Ukrainian)
14. Klauzevic K. O vojne. [Клаузевиц К. О войне] Moskva : Eksmo, 2013. 512 s. (in Russian)
15. Machiavelli I. Izbrannye sochineniya : per. s ital. [Machiavelli I. Selected works] / vstupit. stat'ya K. Dolgova; sost. R. Hlodovskogo; komment. M. Andreeva i R. Hlodovskogo. Moskva : Hudozh. lit., 1982. 503 s. (in Russian)
16. Vony malo hovoriat, ale dumaiut pro pomstu. Profesor-psykhiatr pro osoblyvosti “skhidnoukrainskoho syndromu” biitsiv ATO. URL: https://zaxid.net/voni_malo_govoryat_ale_dumayut_pro_pomstu_n1371235 (data zvernennia: 08.09.2022). (in Ukrainian)

Summary

Lysenko D. PhD, National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy.

Pidopryhora I. PhD, National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy.

**THE PHENOMENON OF REVENGE IN THE PSYCHOLOGICAL READINESS
STRUCTURE OF SERVICEMEN FOR COMBAT ACTIONS**

The purpose of the article is a theoretical analysis of the scientific approaches of domestic and foreign scientists to the definition of the essence and content of revenge as a socio-psychological phenomenon, the

main mental states of a person during the formation and development of revenge, the role of revenge in the formation of the psychological readiness of servicemen for combat operations.

Research methods. *To implement the purpose of the article, theoretical research methods were used: analysis, synthesis, comparison and generalization – to determine the essence of the main concepts, clarify the causes, functions and consequences of revenge, analyze the main mental states of a person during the formation and development of revenge, the role of revenge in the formation of psychological readiness of servicemen for combat operations.*

Research results. *It was determined that one of the aspects of psychological readiness, which can act as a psychological prerequisite for high combat activity of servicemen, can be a feeling of revenge. It has been found that revenge arises as a result of strong emotional pain, and the desire to take revenge is a way of replacing the pain caused to a person when there is a need to protect oneself, to show one's self in order to confirm the ability to protect. The main mental states of a person during the formation and development of revenge have been clarified. It was determined that revenge performs the function of a deterrent factor that ensures survival. At the same time, revenge is a kind of regulator of social relations, an instrument of justice designed to prevent or punish evil.*

It was determined that the feeling of revenge is an important prerequisite and tool for forming the image of the enemy in the minds of Ukrainian servicemen. Among the consequences that will be caused by the incitement of warriors to revenge, the following have been identified: activation and increased readiness to conduct hostilities; formation of confidence in the struggle for justice and true values, in the need to be more civilized than the enemy; formation of the image of the enemy; shifting the focus of attention; forming a sense of a higher degree of historical justice. The desire for revenge can also be a positive factor in group cohesion and group identity.

Conclusions and prospects for further scientific research. *Thus, the feeling of revenge can be considered as an important aspect of forming and maintaining the psychological readiness of Ukrainian servicemen, creating an image of the enemy in their minds. The desire to take revenge can give warriors additional psychological resources, activate their thinking, and encourage them to find non-standard solutions and non-standard actions. The thirst for revenge can become a significant group need, which at certain stages will play a significant role in the group processes of a military unit, in particular, the motivation for combat activity.*

Keywords: *serviceman; psychological readiness; combat actions; revenge; desire for revenge.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 15.09.22.